

Elżbieta Sternal

Wyższa Szkoła Języków Obcych w Świeciu

Kompetencje społeczne w obliczu przemian społeczno-gospodarczych

Artykuł zwraca uwagę na szczególne znaczenie kompetencji społecznych w kontekście przemian społeczno-gospodarczych. Posiadanie kompetencji społecznych w procesie trwającej globalizacji jest niezwykle istotne nie tylko w punkcie widzenia prawidłowego funkcjonowania jednostki w społeczeństwie, ale również z myślą o rozwoju całej społeczności Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: kompetencja, kompetencja kluczowa, kompetencja społeczna

Najważniejszą w świecie rzeczą nie jest to,
gdzie teraz jesteśmy, lecz dokąd zmierzamy
Helen Exley Giftbooks

Wprowadzenie

Istotnym warunkiem zadowolenia i satysfakcji życiowej człowieka jest opanowanie umiejętności współżycia społecznego. Wiemy, że życie osobiste, zawodowe i publiczne jednostki w dużym stopniu zależy od zachowania, a przede wszystkim oddziaływania innych osób czy grup społecznych. Zdolność do współpracy z innymi i umiejętność prowadzenia wspólnych działań to wymóg współczesnej cywilizacji, dlatego jednostka, chcąc efektywnie funkcjonować w strukturach społeczno-zawodowych, powinna wypracować działania oparte na wnikliwym wglądzie w ludzkie i środowiskowe potrzeby.

Współcześnie, dzięki nowym technologiom, w tym informatycznym, współpraca międzyludzka, będąca niezbędnym rodzajem interakcji zachodzącej co najmniej między dwiema osobami, jest niezbędna, ponieważ tylko pozytywne reakcje obu stron mogą doprowadzić do realizacji wspólnie wyznaczonych celów. Dobre relacje z innymi i otoczeniem to szansa na skuteczność naszych działań. Znajomość i zrozumienie kompetencji społecznych w dużej mierze pozwoli na poznanie prawidłowości społecznych zachowań ludzkich, zachodzących na różnych szczeblach działalności ludzkiej.

Kompetencje – ich definicje i rozwój

W okresie tworzenia się nowych wzorców zachowań współczesnego człowieka pojęcie kompetencji stało się przedmiotem wielu badań i przemyśleń naukowych. Chcąc przybliżyć i zdefiniować pojęcie kompetencji społecznych, należy w pierwszej kolejności odnieść się do terminu kompetencji.

Słownik wyrazów obcych definiuje je jako „zakres wiedzy, umiejętności i odpowiedzialności, a także pełnomocnictw i uprawnień nadanych na podstawie kwalifikacji do działania i decydowania oraz wydawania sądów” (Markowski, 2001, s. 322). Z kolei *Słownik języka polskiego* określa kompetencje jako „zakres czyjejś wiedzy, umiejętności i sprawności, które u tej osoby wyznaczają zdolność do czegoś oraz przekonanie o potrzebie posługiwania się nią” (Drabik, 2009, s. 324). Z tak podanych definicji wynika, że kompetencje należą do osoby, a ta zawsze jest kategorią podmiotu, dlatego kompetencja różni się od norm, wzorów, reguł czy wartości (Ziółkowski, 1985, s. 203). Z tego również wynika, że kompetencja jest czymś więcej aniżeli tylko umiejętnością czy sprawnością nabytą w drodze wyczerania.

Próby definiowania kompetencji były podejmowane przez socjologów, filozofów, psychologów, ekonomistów i pedagogów. Ich efekty były uwarunkowane kontekstem kulturowym, edukacyjnym czy językowym. W poniższym artykule oparłam się na definicjach podanych głównie przez psychologów i pedagogów. I tak francuskie określenie terminu (*competence*) oznaczało zdolność do wykonywania danego zadania. Takie określenie stosowano tylko w kontekście kształcenia zawodowego (Romainville, 1996, s. 133-141). Dopiero w końcu XX wieku termin ten pojawia się również w kształceniu ogólnym. P. Perrenouda definiuje kompetencje jako umiejętność efektywnego działania w wielu określonych sytuacjach, umiejętność opartą na wiedzy, lecz do niej nie ograniczoną (Perrenouda, 1997, s. 7). Pojęcie to nieco rozszerza inny francuski psycholog F.E. Weinert, który podaje, że pojęcie kompetencji interpretuje się jako mniej lub bardziej wyspecjalizowany system zdolności, umiejętności lub sprawności niezbędnych lub wystarczających do osiągnięcia określonego celu (Weinert, 2001, s. 45). J. Coolahan (*Council of Europe*) proponuje, by termin „kompetencja” lub „kompetencje” rozumieć jako „ogólne zdolności (możliwości) oparte na wiedzy, doświadczeniu, wartościach oraz skłonnościach nabytych w wyniku oddziaływań edukacyjnych (Coolahan, 1996, s. 26). Zaś w unijnym kontekście edukacji kompetencje definiowane są jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do danej sytuacji, w której znajduje się człowiek.

Kompetencje kluczowe jako ważny element przemian społeczno-gospodarczych

W 2001 roku Komisja Europejska przystąpiła do opracowania wspólnych ram, opisujących umiejętności, które są niezbędne do funkcjonowania człowieka w społeczeństwie wiedzy oraz na rynku pracy. W takich okolicznościach również do zdefiniowania kompetencji jako kluczowych przyjęto, że jest to zbiór wiadomości, umiejętności i postaw z punktu widzenia celowego i aktywnego uczestnictwa jednostki (Zielona Księga Komisji Europejskiej, 2002; Strategia Lizbońska 2002). Kompetencje te muszą odpowiadać potrzebom całej społeczności, być w zgodzie z przyjętymi przez społeczeństwo wartościami i normami etycznymi i zapewniać przygotowanie wszystkim jednostkom, aby miały możliwość podejmowania różnych ról społecznych.

Opierając się na wyżej podanej koncepcji, Komisja Europejska wyróżniła osiem kompetencji kluczowych. Należą do nich:

- 1) porozumiewanie się w języku ojczystym,
- 2) porozumiewanie się w językach obcych,
- 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- 4) kompetencje informatyczne,
- 5) umiejętność uczenia się,
- 6) kompetencje społeczne i obywatelskie,
- 7) inicjatywność i przedsiębiorczość,
- 8) świadomość i ekspresja kulturowa.

Cztery pierwsze kompetencje nabywamy w pierwszych trzech etapach edukacji ogólnokształcącej. Doskonalimy w kolejnych etapach kształcenia lub procesach dokształcania i doskonalenia zawodowego. Jeżeli otoczenie się zmieni, to kompetencje kluczowe powinny też się zmienić, tak by można było dokonać aktualizacji wiedzy i umiejętności oraz tak, by człowiek mógł uczestniczyć w rozwoju cywilizacji przez całe życie.

Kompetencje społeczne jako kluczowe w krajach Unii Europejskiej

Termin ten pojawił się po raz pierwszy w psychologii w 1959 roku. Wprowadził go R. White, który zajmował się problemem wywierania wpływu na otoczenie. Zdefiniował je jako umiejętności, które doprowadzają do skutecznej interakcji z otoczeniem. R. White utożsamiał ją również z umiejętnościami społecznymi (Sęk, 2004, s. 74-75). H. Sęk twierdzi, że pojęcie kompetencji przyjęło się bardzo szybko w psychologii społecznej, gdzie omawiana jest kompetencja społeczna i interpersonalna. Z kolei K. Skarżyńska definiuje kompetencje społeczne jako umiejętności osiągania celów społecznych i jednostkowych z jednoczesnym zachowaniem dobrych stosunków z partnerami interakcji (Skarżyńska, 1981, s. 48-56). W psychologii pojęcie to często utożsamiane jest z inteligencją społeczną, inteligencją emocjonalną, społecznymi zdolnościami do wykonywania określonych czynności czy też z umiejętnościami społecznymi.

L. Karen i Ph. Bierman stwierdzają, że kompetencje społeczne są nadrzędne w stosunku do umiejętności społecznych, ponieważ odnoszą się do poznawczych, emocjonalnych i społecznych umiejętności i zachowań, które to przyczyniają się do właściwego przystosowania jednostki do otaczającego ją środowiska społecznego. Zdaniem autorów umiejętności społeczne to pojęcie używane do opisu konkretnych zachowań obserwowanych i traktowanych jako wykorzystanie posiadanej wiedzy i zdolności stosownie do zaistniałej sytuacji społecznej. Tak więc umiejętności społeczne przejawiają się zachowaniami akceptowanymi bądź nieakceptowanymi społecznie.

Zdaniem A. Matczak, przez kompetencje społeczne należy rozumieć złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w sytuacjach społecznych określonego typu. Zatem odnoszą się one do efektywności w sytuacjach społecznych, a wskaźnikami efektywności są: osiągnięcie przez jednostkę własnych celów z jednej strony, zaś z drugiej zgodność z oczekiwaniami otoczenia społecznego (Matczak, 2001a, s. 212-217). Zatem rodzi się pytanie, jakie elementy wchodziły w skład kompetencji społecznych.

I tak J. Borkowski wymienia następujące elementy (Borkowski, 2003, s. 117):

- wiedza społeczna, czyli systematyczne uczenie i doształcanie;
- wiedza o sobie samym;
- społeczne doświadczenie jako suma doświadczeń życiowych (rodzina, przyjaciele, znajomi, praca);
- wiedza o zasadach funkcjonowania małych grup społecznych oraz dużych zbiorowości ludzkich;
- osobowość społeczna jako zdolność do odczytywania, rozumienia własnych stanów emocjonalnych oraz stanów emocjonalnych innych ludzi, nazywana również inteligencją emocjonalną;
- inteligencja społeczna to umiejętność rozwiązywania konfliktów i próba współpracy i współżycia z innymi;
- dojrzałość moralna;
- autorytet społeczny;
- inne zdolności i umiejętności.

Deklaracja Lizbońska uznała kompetencje społeczne jako jedno z ważnych kompetencji kluczowych dla obywateli Unii Europejskiej i zdefiniowała je jako:

- obejmujące te formy zachowań, które jednostka musi opanować, aby sprawnie, konstruktywnie uczestniczyć w życiu społecznym i potrafić rozwiązać ewentualny konflikt. Są one niezbędne do owocnej interakcji z jednostką, jak i w ramach grupy – zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej.

Kompetencje społeczne najczęściej rozpatruje się w dwóch podgrupach (tabela 1 i 2).

Tabela 1. Kompetencje interpersonalne, międzykulturowe i społeczne

Wiedza	Umiejętności	Postawy
<ul style="list-style-type: none"> – Rozumienie reguł postępowania i źródeł rytuałów przyjmowanych w różnych społecznościach; – Znajomość pojęć: jednostka, grupa, społeczeństwo, kultura; – Znajomość zasad dbania o zdrowie i higienę osobistą swoich bliskich; – Rozumienie wymiaru wielokulturowości 	<ul style="list-style-type: none"> – Konstruktywne porozumiewanie się w różnych sytuacjach społecznych: tolerowanie odmiennych zachowań, współodpowiedzialność; – Wzbudzanie zaufania i empatii; – Wyrażanie frustracji bez agresji, przemocy czy samodestruktywnych zachowań; – Oddzielenie pracy od życia osobistego, nieprzenoszenie konfliktu zawodowego; – Rozróżnianie tożsamości narodowych w interakcjach wielokulturowych, łączenie różnic w poglądach z tradycjami i konstruktywne wnoszenie własnych perspektyw do danej kultury 	<ul style="list-style-type: none"> – Okazywanie zainteresowania i szacunku innym osobom; – Chęć przezwycięzania stereotypów i uprzedzeń; – Nastawienie na osiąganie kompromisu; – Spójność przekonań i zachowań/zintegrowana osobowość; – Asertywność

Tabela 2. Kompetencje obywatelskie

Wiedza	Umiejętności	Postawy
<ul style="list-style-type: none"> – Znajomość praw człowieka, gwarancji konstytucyjnych, zakresu działań rządu; – Rozumienie mechanizmów tworzenia polityki na wszystkich szczeblach; – Znajomość kluczowych postaci politycznych, partii i ich celów; – Rozumienie pojęć: demokracja, obywatelstwo, międzynarodowe deklaracje, traktaty i podmioty ich zmiany; – Znajomość kluczowych kwestii emigracji 	<ul style="list-style-type: none"> – Uczestnictwo w działaniach lokalnych i podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach poprzez głosowanie; – Okazywanie solidarności i pomocy w rozwiązywaniu problemów dotyczących lokalną i dalszą społeczność; – Korzystanie ze struktur i współpraca z instytucjami sfery publicznej; – Zdolność do korzystania z okazji, jakie dają lokalne i unijne programy wsparcia rozwoju; – Opanowanie języka (narodowego) w celu uczestniczenia w dialogu społecznym 	<ul style="list-style-type: none"> – Poczucie przynależności do społeczności lokalnej, kraju, Europy; – Chęć uczestniczenia w demokratycznym podejmowaniu decyzji na każdym szczeblu; – Gotowość do angażowania się w wolontariat, uczestniczenie w inicjatywach obywatelskich na rzecz różnorodności i społecznej spójności; – Poszanowanie wartości i prywatności innych z gotowością do reagowania na jakiegokolwiek zachowania antyspołeczne; – Akceptacja dla praw człowieka i równości jako podstaw solidarności i odpowiedzialności społecznej, równości kobiet i mężczyzn; – Rozumienie różnic w systemach wartości grup etnicznych i religijnych; – Krytyczność w interpretowaniu przekazu medialnego

Kompetencje społeczne jako ważny element kształcenia w szkole wyższej

Likwidacja listy kierunków studiów oraz ramowych treści kształcenia, a także wprowadzenie w to miejsce nowej metody budowy programów studiów na kierunkach wykorzystującej założenia Europejskich i Krajowych Ram Kwalifikacji dla wielu uczelni polskich jest dużym wyzwaniem, ponieważ stosowane dotąd narzędzia oceny i kontroli jakości kształcenia muszą zostać zmienione. Szczególnie duże zmiany muszą wprowadzić uczelnie, tworząc wewnętrzne systemy oceny jakości. Krajowe Ramy Kwalifikacji stawiają duże wymagania instytucjom edukacyjnym dotyczące użyteczności społecznej efektów kształcenia. Utworzone zbiory efektów dla wybranych kierunków studiów mieszczą się w trzech grupach: wiedza, umiejętności, kompetencje społeczne. Okazuje się, że najwięcej niejasności rodzi się wokół kategorii kompetencji społecznych. Wielu prowadzących zajęcia ma wątpliwości, czy można kompetencje społeczne kształtować podczas wykładów, seminariów i ćwiczeń oraz jak zmierzyć ich nabycie przez studenta.

Wielu współczesnych pedagogów przypisuje edukacji trzy funkcje:

- Adaptacyjną, która umożliwia przystosowanie się do istniejącej rzeczywistości społecznej, odnalezienie się w świecie instytucji, grup i środowisk społecznych. Pozwala na kreowanie roli (zawodowej, społecznej, kulturowej). Umożliwia zatrudnienie, skuteczne i aktywne działanie w procesach społeczno-gospodarczych.
- Emancypacyjną – umożliwia ogólny rozwój jednostce, rozwój tego, w co każdy z nas został wyposażony, przez co tak bardzo różnimy się od siebie oraz rozumienie samego siebie, własnych możliwości, barier i ograniczeń.
- Krytyczną – umożliwia rozumienie i współdziałanie z otaczającą nas rzeczywistością oraz krytyczną ocenę działań własnych, działań innych osób, pozwala dostrzec mechanizmy zachodzące pomiędzy zachowaniami i działaniami jednostek, grup lub instytucji. Pozwala dostrzec nierówności oraz przemoc zachodzące wewnątrz różnych grup społecznych.

Edukacja, która spełnia powyższe funkcje, absolwentom uczelni daje możliwość zdobycia następujących kompetencji:

Tabela 3. Kompetencje społeczne wspólne dla wszystkich absolwentów uczelni

Absolwent studiów I stopnia	Absolwent studiów II stopnia
Kompetencje adaptacyjne	
rozumie potrzebę uczenia się przez całe życie	rozumie potrzebę uczenia się przez całe życie, potrafi inspirować i organizować proces uczenia się innych
potrafi myśleć i działać w sposób przedsiębiorczy	potrafi myśleć i działać w sposób kreatywny i przedsiębiorczy
jest zdolny do pracy w zespole oraz ponoszenia odpowiedzialności za pracę swoją i innych	jest zdolny do pracy w zespole, organizowania tej pracy i kierowania nią, jest odpowiedzialny za skutki pracy zespołowej
komunikuje się z otoczeniem w celu wymiany wiedzy zawodowej	komunikuje się z otoczeniem w celu wymiany i upowszechnienia wiedzy zawodowej
Kompetencje emancypacyjne	
jest świadomy swojej roli zawodowej i społecznej oraz gotowy do podjęcia odpowiedzialności za ich wypełnienie	jest świadomy swojej roli zawodowej i społecznej, potrafi je samodzielnie modyfikować zgodnie z potrzebami społecznymi, jest gotowy do podjęcia odpowiedzialności za ich wypełnienie
jest zdolny do organizowania działalności na rzecz interesu publicznego	jest zdolny do inspirowania i organizowania działalności na rzecz interesu publicznego

cd. tab. 3

akceptuje i szanuje różnorodność kulturową i światopoglądową	docenia znaczenie kulturowej i światopoglądowej różnorodności dla rozwoju społecznego
zna różne poglądy i potrafi zająć niezależne i uzasadnione stanowisko w ważnych kwestiach społecznych	potrafi podjąć dyskusję w ważnych kwestiach społecznych, krytycznie ocenić różne stanowiska oraz kompetentnie bronić własnego punktu widzenia
Kompetencje krytyczne	
kieruje się w swoim działaniu zasadami zgodnymi z etyką zawodową; potrafi ich wybór ocenić i uzasadnić oraz wdrażać je w środowisku zawodowym	kieruje się w swoim działaniu zasadami zgodnymi z etyką zawodową; potrafi ich wybór ocenić i uzasadnić oraz wdrażać je w środowisku zawodowym, rozumie własną zbiorową odpowiedzialność za ich wypełnienie
bierze odpowiedzialność za siebie i innych oraz skutki własnych wyborów, decyzji i działań w środowisku zawodowym i lokalnym	bierze odpowiedzialność za siebie i innych oraz skutki własnych wyborów, decyzji i działań w środowisku zawodowym i społecznym
jest świadomy własnych ograniczeń	jest krytyczny wobec siebie i innych
troszczy się o dorobek, tradycje i wartości dziedziny nauki i pracy, którą reprezentuje	chroni i rozwija dorobek, tradycje i wartości dziedziny nauki i pracy, którą reprezentuje

Źródło: M. Nowak-Dziemianowicz (2012). *Kompetencje społeczne jako jeden z efektów kształcenia w Krajowych Ramach Kwalifikacji w kontekście pytań o cele i funkcje edukacji*. Warszawa, s. 19-20.

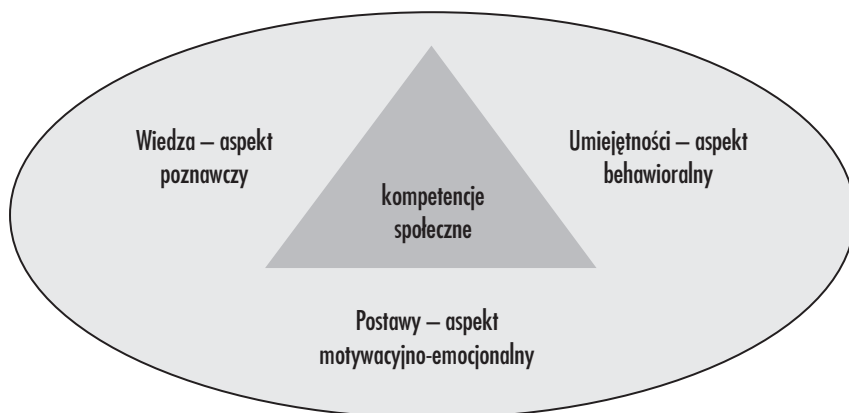
Kompetencje społeczne są opisywane jako złożone umiejętności, które umożliwiają efektywne radzenie sobie w określonego typu sytuacjach społecznych. Umiejętności takie umożliwiają z jednej strony osiągnięcie własnych celów, z drugiej zaś działanie w zgodzie z oczekiwaniami społecznymi (Matczak, 1994, s. 91-93). Jest to więc umiejętność i wiedza na temat celów i potrzeb, a także rozumienie sytuacji występujących w istniejącej rzeczywistości. Najważniejsza jest umiejętność realizacji własnych celów przy udziale i relacji innych osób. Kompetencje społeczne, poza tym, że zbudowane są z różnych aspektów funkcjonowania człowieka, to jeszcze ujawniają się w różnych sytuacjach społecznych. W tym sensie na kompetencje społeczne składają się interakcje wewnętrzne człowieka oraz środowisko, w którym ten człowiek funkcjonuje, a także reakcje środowiska na człowieka.

Z przedstawionych powyżej definicji pojęcie kompetencji odnosi się do:

- posiadanej wiedzy, która w ujęciu pedagogicznym oznacza treści utrwalone w umyśle ludzkim w wyniku gromadzenia doświadczeń oraz uczenia się. Zatem wiedza to ogół wiadomości zdobytych dzięki uczeniu się, zasób wiadomości z jakiejś dziedziny, co wiąże się z funkcjonowaniem poznawczym człowieka (Okoń, 1998, s. 117).

- posiadanych umiejętności, czyli „gotowości i możliwości celowego działania z wyborem i zastosowaniem najbardziej odpowiednich wyborów wraz z uwzględnieniem określonych warunków, gwarantujących właściwe rezultaty tego działania, to sprawdzona możliwość celowego wykonania pewnego określonego rodzaju działań” (Wiatrowski, 2005, s. 116), co wiąże się z behawioralnym funkcjonowaniem człowieka.
- postaw, czyli umiejętności przeprowadzania określonego działania poprzez własną postawę zachowania, co można połączyć z motywacyjno-emocjonalnym funkcjonowaniem człowieka.

W związku z powyższym można stwierdzić, że kompetencja jest zbiorem wielu aspektów funkcjonowania człowieka, spośród których do najważniejszych należą: aspekt poznawczy, emocjonalny i behawioralny (patrz rys. 1).

Rys. 1. Model kompetencji społecznych

Powyższy rysunek obrazuje trzy płaszczyzny funkcjonowania człowieka w społeczeństwie i na każdej z nich wymagana jest znajomość kompetencji społecznych. Zdaniem M. Argyle (2002, s. 212) w kompetencjach społecznych można wyróżnić takie elementy, jak:

- empatia – umiejętność podejmowania różnych ról społecznych istotnych z punktu widzenia współpracy zachodzącej pomiędzy jednostkami oraz układania pozytywnych relacji z innymi podmiotami;
- nagradzanie – umiejętność motywowania innych do współpracy oraz przekazywania wzmocnień społecznych innym podmiotom;
- asertywność – umiejętność obrony własnych poglądów bez okazywania agresji;
- rozumienie kontekstu społecznego – umiejętność rozwiązywania konfliktów;
- komunikacja werbalna i niewerbalna;
- umiejętność własnej autoprezentacji.

Różne rozumienie kompetencji społecznych w krajach Unii Europejskiej

Przyjmując za punkt wyjścia do dalszych rozważań kompetencji społecznych definicję A. Matczak, która określiła je jako „umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w trudnych sytuacjach społecznych, nabyte przez jednostkę w toku treningu społecznego” (Matczak, 2001a, s. 34), można stwierdzić, że taka koncepcja zakłada z góry przewidziane normy zachowań, które są obiektywne dla danej społeczności. W takim rozumowaniu jednostka dostosowuje swoje zachowanie, by pozytywnie przejść przez system edukacji, a następnie wejść na rynek pracy i funkcjonować w strukturach społeczno-zawodowych. Przy takim podejściu do kompetencji społecznych pojawia się „problem luki czy też nieprzystosowania kompetencyjnego absolwentów wkraczających na rynek pracy” (Rószkiewicz, 2009a, s. 97-101). Krytykuje się polski system szkolnictwa zawodowego oraz szkolnictwa wyższego za brak znajomości potrzeb gospodarki kraju i brak gotowości do podejmowania pracy w zespołach grupujących ekspertów różnych dziedzin i specjalności, a w dzisiejszym współczesnym świecie, w którym technologie są coraz bardziej skomplikowane, praca w zespole z różnych dziedzin staje się koniecznością. Również oczekiwania pracodawców nie zawsze są brane pod uwagę. Z tego wynika, że skuteczność szkolnictwa w zakresie współpracy w zespołach, dzielenia się wiedzą z innymi, odpowiedzialności za powierzone zadania jest niewielka. Przed osobami wchodzącymi na rynek pracy pojawiły się nowe wymagania pracodawców w zakresie porozumiewania się, szczególnie w językach obcych, z pomocą technologii informacyjnych, dyspozycyjności i mobilności zatrudnionych. Jeszcze bardziej zawężyły rozumienie kompetencji społecznych przez studentów jako zdolności do skutecznego wykonywania zleconych zadań do wykonania. Przy tak przyjętej koncepcji kompetencji społecznych, umiejętności społeczne poszczególnych jednostek sprowadzają się do oceny właściwości psychicznych, takich jak zdolność czy niezdolność do nauki czy wykonywania pracy. Można zatem stwierdzić, że w tej koncepcji kompetencja jest produktem wrodzonych cech jednostki albo też środowiska lub jednostki i środowiska.

Inne podejście do kompetencji społecznych mają np. pedagodzy fińscy, którzy twierdzą, że są one wynikiem wzajemnego oddziaływania ucznia i środowiska (w tym szkoły) rozłożonym w czasie, gdzie świadomość wiedzy, umiejętności i postaw podmiotu wpływa na kolejny stan tego środowiska w nieustanny i dynamiczny sposób (Juntilla, 2010, s. 9-10). Według McFall „kompetencja społeczna to zawsze czyjś osąd, co do tego, czy zachowanie danej osoby w konkretnej sytuacji jest konstruktywne, czy też nie” (McFall, 1982, s. 1-33). Fińscy pedagodzy przyjmują, że nie ma wzorca, według którego można dokonać obiektywnej miary kompetencji. Zawsze jest ktoś, kto dokonuje oceny lub ktoś, dla kogo dokonujemy tej oceny, a przecież każde zachowanie jednostki zawiera w sobie pewną wiedzę, umiejętności, postawy. Dzięki badaniom własnym i międzynarodowym Finowie wiedzą, że efekty kształcenia w zakresie kompetencji zależą od współdziałania podmiotów biorących udział w kształtowaniu i wychowaniu młodego człowieka, takich jak: szkoły, rodziny, środowiska lokalnego. Postępy w nauce szkolnej, a potem akademickiej możliwe są dzięki zdobytej wiedzy społecznej, umiejętnościom pracy w grupach, nastawieniom zadaniowym, umiejętności przejmowania inicjatywy w działaniu oraz przedsiębiorczości. Instytucje edukacyjne w Finlandii rozwijają oprócz funkcji edukacyjnych również funkcje wycho-

wawcze, a rozwój kompetencji szczególnie społecznych jest możliwy nie tylko ze względu na potrzeby tych instytucji, potrzeby rynku pracy, ale przede wszystkim w trosce o dobre samopoczucie i rozwój intelektualny i społeczny wszystkich komórek społecznych, takich jak: rodzina, lokalna społeczność, cały naród. Fińskie uczelnie w procesie dydaktyczno-naukowym skupiają się na motywowaniu studentów do pracy i działania w zespołach multidyscyplinarnych, wzajemnego postrzegania siebie jako źródło potencjałów rozwojowych, a nie konkurujących ze sobą podmiotów. Każda osobowość zdaniem fińskich pedagogów ma zawsze coś do zaoferowania swojej społeczności. Takie podejście do człowieka daje możliwość korzystania w trakcie procesów edukacji z metod aktywizujących zadań zespołowych, projektów badawczo-rozwojowych czy warsztatów kreatywnego rozwiązywania problemów (Jakku-Sihvonen, Niemi, 2007, s. 134-142).

Bagatelizowanie konsekwencji społecznych przez polskich studentów, a także niska świadomość ich doniosłości w edukacji pozwala na wąskie ich rozumienie w Polsce. Badania wskazują na to, że polscy studenci oceniają się jako niekompetentni społecznie ze względu na:

- niski poziom lub brak wiedzy społecznej,
- lęk przed wchodzeniem w bliskie kontakty społeczne z innymi ludźmi,
- strach przed byciem obiektem uwagi i potencjalnej oceny ze strony odbiorców,
- słabą umiejętność radzenia sobie z nieprzewidywanymi lub złożonymi sytuacjami społecznymi,
- niską motywację do pracy w ramach wolontariatu.

Wyniki te zobowiązują szkoły i uczelnie do kładzenia większego nacisku na kształcenie społeczne.

Naszemu społeczeństwu brakuje szerszego spojrzenia na potrzeby gospodarki. Uczelnie wyższe nie liczą się na rynku międzynarodowym i w większości nie są przygotowane do kształtowania postaw sprzyjających samorozwojowi (Rószkiewicz, 2009b, s. 112-134), kształcą w oderwaniu od potrzeb pracodawców (Rószkiewicz, 2009b, s. 78-92), priorytetów rozwojowych swoich regionów (Marszałek, 2010, s. 112) i szerszych oczekiwań społecznych (Geryk, 2010, s. 92-98).

Na fińskich uczelniach wyższych z punktu widzenia interesów rynku wymaga się od studentów organizowania się w grupy, przez to następuje przyrost kompetencji społecznych jako mierzalnych efektów kształcenia. Studenci rozumieją, że niedopasowanie własnych zachowań do wymagań większości grupy może skutkować niskim poziomem kompetencji społecznych, poczuciem samotności, a nawet prowadzić do zaburzeń takich jak: fobia społeczna, depresja, a nawet próby samobójcze (Stein, Stein, 2008, s. 1115-1125). Dlatego fińscy naukowcy są wyczuleni na te zjawiska i zobowiązani są z jednej strony odkrywać i pielęgnować talenty, a z drugiej strony podbudowywać psychicznie studentów z odmienną wrażliwością, tak by nie doprowadzać do wykluczenia społecznego.

Zakończenie

Z tego wynika, że wraz z rozwojem gospodarki zmieniają się również kompetencje społeczne, dlatego przy analizowaniu potrzeb kraju szczególnie uczelnie wyższe powinny promować kompetencje społeczne jako

efekty kształcenia. Fiński model kształcenia jest dobrym przykładem dla polskich uczelni, ponieważ pozwala współdziałać nauce z przemysłem, a dzięki nabytej wiedzy i umiejętnościom przekazywać je do społecznego wykorzystania.

Bibliografia

- Argyle M. (2002). Umiejętności społeczne. W: N.J. Mackintosh, A.M. Colman (red.), *Zdolności a procesy uczenia się*. Poznań: Wyd. „Zysk i S-ka”.
- Borkowski J. (2003). *Podstawy psychologii społecznej*. Warszawa: Dom Wydawniczy „Elipsa”.
- Drabik L. (2009). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wyd. PWN.
- Geryk M. (2010). *Spółeczna odpowiedzialność uczelni w percepcji jej interesariuszy*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH w Warszawie.
- Jakku-Sihvonen R., Niemi H. (2007). *Education as a societal contributor*. Reflections by Finnish Educationalists. Oxford.
- Juntilla N. (2010). *Social competence and loneliness during the school years*, Turun 2010 Key Competences for Lifelong Learning, European Reference Framework, Education and Culture DG, European Communities, Belgium.
- Key Competences for Lifelong Learning, European Reference Framework* (2004). Zaczepnięte 5 czerwca 2014. Strona internetowa www.alfa-trall.eu/.../EU2007-keyCompetencesL3-br
- McFall R.M. (1982). A review and reformulation of the concept of social skills. *Behavioral Assessment*.
- Markowski A. (2001). *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa: Wyd. „Wilga”.
- Marszałek A. (2010). *Rola uczelni w regionie*. Warszawa: Wyd. „Difin”.
- Matczak A. (1994). *Diagnoza intelektu*. Warszawa: Instytut Psychologii PAN.
- Matczak A. (2001a). *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Matczak A. (2001b). *Rozwojowe i indywidualne różnicowanie operacyjności myślenia konkretnego a diagnoza możliwości intelektualnych*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Okoń W. (1998). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”.
- Rószkiewicz M. (2009a). *Szkołnictwo wyższe a Kapitał intelektualny w Polsce*. W: KRASP, *Polskie Szkołnictwo Wyższe, Stan, uwarunkowania i perspektywy*. Warszawa.
- Rószkiewicz M. (2009b). *Szkołnictwo wyższe a rynek pracy*. W: KRASP, *Polskie Szkołnictwo Wyższe, Stan, uwarunkowania i perspektywy*. Warszawa.
- Sęk H. (2004). *Spółeczna psychologia kliniczna*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Skarżyńska K. (1981). *Spostrzeganie ludzi*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Stein M.B., Stein D.J. (2008). Social anxiety disorder. *Lancet*.
- Wiatrowski Z. (2005). *Podstawy pedagogiki pracy*. Bydgoszcz: Wyd. UKW.
- Ziółkowski M. (1985). *Kompetencja kulturowa*. W: *Słownik etnologiczny*. Warszawa: PWN.

Summary

Social competence towards social and economic transformations

The article pays attention to the particular importance of social skills in the context of social and economic transformations. Possession of social competence in the process of globalization is extremely important not only in the point of view of the proper functioning of the society, but also in view of the development of the whole community of the European Union.

Key words: competence, key competence, social competence